

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343.45

Прокопчук Тімеа Йосипівна

*аспірант кафедри адміністративного і фінансового права
юридичного факультету*

Національного університету біоресурсів і природокористування України

Прокопчук Тімеа Йосифовна

*аспирант кафедры административного и финансового права
юридического факультета*

Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Prokorchuk Timea

Postgraduate student of the Department of

Administrative and Financial Law of Law Faculty

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

**ХРОНОЛОГІЯ ВИНИКНЕННЯ ЮРИДИЧНИХ СКЛАДІВ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ ПЕРЕДБАЧАЮТЬ
РОЗГОЛОШЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ
ХРОНОЛОГИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ СОСТАВОВ
УГОЛОВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ, КОТОРЫЕ
ПРЕДУСМАТРИВАЮТ РАЗГЛАШЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ С
ОГРАНИЧЕННЫМ ДОСТУПОМ
CHRONOLOGY OF THE EMERGENCE OF LEGAL STRUCTURES OF
CRIMINAL OFFENSES THAT INVOLVE THE DISCLOSURE OF
INFORMATION WITH LIMITED ACCESS**

Анотація. Встановлення юридичної сутності розглянутих кримінальних правопорушень уявляється неможливим без належного дослідження їх генезису. Будь-яке правове положення, яке існує у

відповідній державі, неодмінно ґрунтується на її минулому, оскільки для того, щоб проаналізувати певний юридичний інститут, необхідно простежити його юридичну долю.

Стаття присвячена вивченню питання появи у вітчизняному кримінальному законі юридичних складів кримінальних правопорушень – розголошень інформації з обмеженими доступом. Окреслено закономірності у розвитку кримінально-правової регламентації, визначено особливості техніко-юридичного характеру. Дослідження кримінально-правової охорони інформації з обмеженим доступом в історичних джерелах права свідчить про те, що питання створення оптимальної моделі (конструкції) відповідних кримінально-правових норм не вирішено. Окремі законодавчі підходи, відображені в історичних пам'ятках кримінального права, можуть стати орієнтирами для удосконалення діючих кримінально-правових норм.

Зокрема, автор приходить до висновку, що першою повноцінною згадкою кримінального правопорушення – розголошення інформації з обмеженим доступом є пункт 6 статті 2 Глави Третьої «Прав, за якими судиться малоросійський народ». У подальшому з'являються інші юридичні склади кримінальних правопорушень – розголошення приватної, службової та професійної таємниці, інформації про досудове розслідування, таємниці усиновлення. Негативно характеризується тенденція появи у 1970 – 2000 роках ряду схожих за ознакою діяння юридичних складів кримінальних правопорушень, а саме про розголошення відомостей про проведення медичного огляду на ВІЛ, відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист, таємниці фінансового моніторингу, інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, інсайдерської інформації.

Ключові слова: розголошення інформації з обмеженим доступом, генезис, історичний розвиток, державна зрада, комерційна таємниця.

Анотація. Установлення юридическої сутності розглянутих кримінальних правопорушень представляється неможливим без належного вивчення їх генезису. Будь-яке правове положення, яке існує в конкретній державі, неминемно ґрунтується на його минулому, оскільки для того, щоб проаналізувати юридический інститут, необхідно прослідкувати його юридическу долю.

Стаття присвячена вивченню питання виникнення в вітчизняному кримінальному законі юридических складів кримінальних правопорушень – розголошення інформації з обмеженим доступом. Очерчено закономірності в розвитку кримінально-правової регламентації, визначено особливості техніко-юридического характеру. Вивчення кримінально-правової охорони інформації з обмеженим доступом в історических джерелах кримінального права свідчить про те, що питання оптимальної моделі (конструкції) відповідних кримінально-правових норм не вирішено. Відокремлені законодавчі підходи, відображені в історических джерелах, можуть стати орієнтирами для вдосконалення діючих кримінально-правових норм.

В частині, автор приходить до висновку, що першим повноцінним згадуванням кримінального правопорушення – розголошення інформації з обмеженим доступом слід вважати пункт 6 статті 2 Роз'язу Третій «Прав, по яких судиться малоросійський народ». В подальшому з'являються інші юридическі складі кримінальних правопорушень – розголошення приватної, службової та професійної тайни, інформації про досудебне розслідування, тайни усиновлення. Негайно характеризується тенденція з'явлення в 1970-2000 роках цілої низки подібних за характеристикою діянь

юридических составов уголовных правонарушений, а именно о разглашении сведений о проведении медицинского осмотра на ВИЧ, сведений о мерах безопасности по отношению к лицу, взятому под защиту, тайны финансового мониторинга, информации, которая хранится в электронно-вычислительных машинах (компьютерах), автоматизированных системах, компьютерных сетях, инсайдерской информации.

Ключевые слова: *разглашение информации с ограниченным доступом, генезис, историческое развитие, государственная измена, коммерческая тайна.*

Summary. *Establishing the legal essence of crimes in connection with the impossible without a special study of their genesis. Any correct position that exists in the respective state is unexpectedly based on its disadvantage, if it is necessary to analyze the entire legal institution, it is necessary to trace its legal fate.*

An article devoted to the study of the issue appears in the domestic criminal law of the legal structures of criminal offenses - disclosure of information with limited access. The regularities in the development of criminal-legal regulation are outlined, the peculiarities of technical-legal character are determined. The study of criminal law protection of information with limited access in historical sources of law shows that the issue of creating an optimal model (design) of the relevant criminal law has not been resolved. Certain legislative approaches, reflected in the historical monuments of criminal law, can become guidelines for improving the existing criminal law.

In particular, the author comes to the conclusion that the first full-fledged mention of a criminal offense - disclosure of information with limited access should be considered paragraph 6 of article 2 of Chapter Three "The rights by which the Little Russian people are suing". In the future, other legal structures

of criminal offenses appear - disclosure of private, official and professional secrets, information about pre-trial investigation, secrets of adoption.

Negatively characterized the tendency of the appearance in 1970-2000 of a number of similar legal structures of criminal offenses in terms of the characteristics of the act, namely, the disclosure of information about the medical examination for HIV, information about security measures in relation to the person taken under protection, the secrets of financial monitoring, information, which is stored in electronic computers (computers), automated systems, computer networks, insider information.

Key words: *disclosure of information with limited access, genesis, historical development, treason, trade secret.*

*«Історія – скарбниця наших діянь, свідок минулого,
приклад і повчання для сьогодення,
застереження для майбутнього».*

Мігель де Сервантес

Постановка проблеми. Для сучасної юридичної практики є важливим вивчення досвіду правового забезпечення функціонування системи охорони державної таємниці на території України протягом історичного періоду його впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні аспекти виникнення та розвитку юридичних складів кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу інформації з обмеженим доступом були предметом досліджень В.В. Балабко [1], О.П. Горпинюк [2], Д.Ю. Кондратова [3], О.В.Сосніної [4], Г.В.Чеботарьової [5], Т.А. Чолан [6] та інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення історичних закономірностей появи та розвитку

юридичних складів кримінальних правопорушень – розголошень інформації з обмеженим доступом, їх систематизація за часом появи, з'ясування певних тенденцій у цьому напрямку.

Виклад основного матеріалу. Виникнення кримінально-правових норм, що стосуються кримінальної відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, тісно пов'язано із виникненням понять інформації, конституційних прав і свобод людини, державної безпеки, розвитку системи державної охорони (у широкому сенсі) конкретних видів інформації.

1. Історично **першим** з видів юридичних складів кримінальних правопорушень, які передбачають кримінальну відповідальність за розголошення інформації з обмеженим доступом, є **шпиунство**.

Зокрема, у Статуті Великого князівства Литовського (Литовському статуті) 1588 року містилася спеціальна стаття, якою передбачалася страта за листування з ворогом і повідомлення йому відомостей, які могли б завдати шкоди державі: «Хто б с неприятельми нашими поразуменье мел, листы до них або послы радечи против нас, государя и Речи Посполитой, або осерегаючи слал, тымъ неприятелемъ якую помоч даваль ... такова чести отсудить и горлом карать» [7, с. 449]. На нашу думку, повноцінно цю норму не можна вважати прототипом юридичного складу злочину шпиунства, так як буквально у статті не згадується будь-яка таємниця, а лише йдеться про надання допомоги ворогу, яке саме по собі не свідчить про діяння щодо розголошення державної таємниці.

Натомість, у пункті 6 артикула 2 Глави Третьої (Про височайшу честь і владу монаршу) «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року вказано, що хто б з неприятелем мав би якусь домовленість, листами чи послами обмінювався, на шкоду державі чи монарху, а також хто допомагав йому, відкриваючи **тайну** государя свого, наміри, устами і діла...такого смертю карати, четвертувати» [8, с. 45]. Йдеться про одну із

форм державної зради, за якої ворогу передається таємна інформація. Згадок про інші види розголошень інформації з обмеженим доступом «Права, за якими судиться малоросійський народ» не містять.

Принагідно відзначити, що шпигунство «увійшло» до видів державної зради значно пізніше. Натяк на «злиття» певною мірою було відображено ще в Уложенні 1903 року¹ [13], однак в склад злочину «державна зрада» відповідні дії були включені відповідно до статті 58-1а КК 1927 року, якою було доповнено кодекс з часу введення в дію постанови ЦВК СРСР від 08 червня 1934 року [9]. Розмежування двох різних складів кримінальних правопорушень, які передбачали аналогічні дії – шпигунство, за ознакою суб'єкта злочину (громадянин СРСР, іноземний громадянин або особа без громадянства) вперше було передбачено за «Законом про кримінальну відповідальність за державні злочини» 25 грудня 1958 року (ст.1 та ст.2 закону) [10], було відображено і в КК 1960 (ст. 56 та ч.1 ст. 57 кодексу), попередні ж кримінальні закони передбачали кваліфікацію дій громадян СРСР, які вчиняють шпигунство, за сукупністю двох статей (державна зрада та шпигунство).

2. В Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року, окрім розголошення державної таємниці, з'являється **порушення таємниці листування** як самостійний юридичний склад злочину. Зокрема, відповідно до ст. 1102 Глави Одинадцяті (Про порушення уставів поштового і телеграфного) Уложення про покарання кримінальні та виправні: «Если почтовый чиновник или почтальон, или иной служитель почты не по неосторожности, а из каких либо видов, согласится с кем либо передавать ему письма, адресованные на имя другого, без дозволения сего последнего, то он за сие подвергается лишению всех особенных, лично и по состоянию присвоенных, прав и преимуществ и заключению в тюрьму

¹ Глава 4 мала назву «Державна зрада», в ній було розміщено 12 статей, серед яких і ст. 111 (шпигунство).

по второй степени статьи 33 сего уложения». Тобто у рамках цієї норми передбачалась відповідальність за змову умисно передавати певній особі чужі листи [11, с. 117]. За необережні дії щодо втрати страхових листів поштовими чиновниками передбачала ч.1 ст. 1105 Уложення, за втрату листів цими ж особами – ч.2 ст.1105 Уложення (покарання попередження, догана, вирахування 6 місяців з часу служби), а за ці самі дії, вчинені листоношею – ст.ст. 1107-1108 Уложення (покарання призначення у сторожі чи караульні, арешт від 7 днів до 3 місяців, звільнення зі служби). Що стосується передбаченого покарання за цією статтею, то за ст. 33 Уложення друга ступінь покарання у виді позбавлення волі передбачала строк від 8 місяців до 1 року і 4 місяців. В Уложенні також вперше було запроваджено кримінальну відповідальність за розголошення **комерційної та банківської таємниці** (ст.ст. 1157, 1187, 1335 Уложення).

3. Кримінальна відповідальність за **розголошення приватної таємниці (конфіденційної інформації)**² встановлювалась на рівні ст.137 Статуту про покарання, які накладаються мировими судьями (1864) : «за разглашение с намерением оскорбить чью-то честь, сведений, сообщенных в тайне, или же узнанных вскрытием чужого письма или другим противозаконным образом, виновные подвергаются аресту не свыше 15 дней или денежному взысканию не свыше 15 рублей» [12, с. 225].

4. Юридичні склади розголошення **професійної та службової таємниці** містилися у Кримінальному уложенні 1903 року (далі – Уложення 1903 року), яке передбачало самостійну главу 29 під назвою «Про оголошення таємниць» [13, с.107-108]. Зокрема, перша стаття розділу – ст. 541 Уложення 1903 року передбачала кримінальну відповідальність за умисне розголошення таємниці без поважних причин, якщо таке «оголошення» відомостей могло спричинити майнову шкоду чи зганьбити особу, якої воно стосувалося, а винуватий не підлягає відповідальності за

² Не тільки порушення таємниці листування

образу³ (арешт чи грошова пеня до 500 рублів). Кваліфікований склад злочину передбачав спеціальну мету – спричинити майнову шкоду чи зганьбити особу (тюремне ув'язнення до 6 місяців). Суб'єкт злочину – особа, яка за своїм званням зобов'язана зберігати таємницю. Однак зважаючи на зміст статей 653 та 655, за цією статтею не підлягали відповідальності публічні службовці. Так, частиною 1 статті 653 Уложення 1903 року передбачалась відповідальність за оголошення таємниці урядових розпоряджень, відомостей чи документів, які стали відомі особі по службі чи внаслідок зловживання ним службовим становищем (покарання – арешт).

Нехарактерну для вітчизняного кримінального закону побудову мала стаття 655 Уложення 1903 року, яка різними пунктами (1), 2), 3) і т.д.) передбачала відповідальність службовця за оголошення ним певних видів інформації, яким відповідав той чи інший пункт, і яка стала відома особі по службі чи внаслідок зловживання службовим становищем, а саме способів, які використовуються при виготовленні державних цінних паперів чи їх таємних ознак (1), належних уряду чи приватній особі таємниць особливих прийомів виготовлення будь-яких предметів чи робіт (2), таємниці торгів по державних чи громадських підрядах чи поставках, якщо торги проводяться через опечатані оголошення (3), відомості, оголошення яких могло зганьбити особу, до якої вони відносяться (4), зміст акту, вчиненого за бажанням осіб, які брали участь у ньому, без

³ Відповідальність за образу передбачала Глава 28 Уложення 1903 року з відповідною назвою. Образою вважалося як і обзивання, так і розголошення обставин, які ганьбили. При цьому, відповідно до статті 537, розголошення відомостей, які ганьблять честь, не вважається караним, якщо обвинувачений доведе, що розголошена обставина істинна (1) або що він мав достатні підстави вважати розголошені обставини істинними і вчинив таке розголошення заради державної або громадської користі, або в інтересах виконуваних ним обов'язків (2), або для захисту особистої честі чи честі його сім'ї. Тобто предметом образи були неправдиві відомості, на відміну від предмету злочину у Главі 29 Уложення 1903 року.

оголошення його змісту свідками, порядком, в положенні про нотаріальну частину (5) [13, с. 137].

5. **Кримінально-правова охорона таємниці досудового розслідування та таємниці усиновлення** є надбанням кримінального права радянського періоду. Зокрема, в КК УРСР 1927 року містилися норми щодо кримінальної відповідальності за розголошення таємниці попереднього слідства, дізнання чи ревізійного обстеження [14, с. 67]. Так, у ст. 91 передбачалася відповідальність за «розголошення даних передсудового слідства, дізнання, справування прокурорського догляду або ревізійного справування без відповідного дозволу прокурора, слідчого або відповідальної за переведення дізнання чи ревізії урядової особи». Однак відправним пунктом все ж слід вважати положення ст. 104-2, якою було доповнено КК УРСР 1922 року, і яке по суті відтворило КК УРСР 1927 року [15, с.63].

Заради справедливості слід відзначити, що ст.1038-1 Уложення про покарання кримінальні та виправні у редакції 1885 року та ст. 305 Кримінального уложення 1903 року передбачали кримінальну відповідальність за «оголошення в друк» відомостей, виявлених дізнанням чи попереднім слідством, до судового засідання чи закриття справи, тобто передбачали спеціального суб'єкта – тогочасного працівника ЗМІ, і особливий спосіб розголошення – опублікування в пресі.

У 1970 році у зв'язку із прийняттям Кодексу законів про шлюб та сім'ю КК 1960 року було доповнено статтею 115-1, яка передбачала кримінальну відповідальність за розголошення таємниці усиновлення.

6. З розвитком відповідного галузевого законодавства у роки незалежності України кримінальний закон було доповнено нормами-заборами розголошення відомостей про проведення **медичного огляду на ВІЛ** (1991), **відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист** (2000), **лікарської таємниці** (2001), таємниці **фінансового**

моніторингу (2003), інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах (2004), інсайдерської інформації (2006).

Таким чином, у 1970-2000 роки спостерігається тенденція щодо стихійного «розмноження» у кримінальному законі норм-заборон щодо розголошення певних типів інформації, зумовленого розвитком відповідного галузевого законодавства (Кодексу законів про шлюб та сім'ю 1969, Закону України «Про підприємства» 1991, Закону України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» 1991, Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» 1993, Закону України «Про банки і банківську діяльність» 2000, Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» 2002, Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» 2006). Прямим винятком може бути хіба що лікарська таємниця, оскільки лише у КК 2001 року, тобто через 9 років після прийняття Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», ст.40 якої містила кореспондуючу норму-припис, була закріплена кримінально-правова норма-заборона щодо розголошення лікарської таємниці у кримінальному законі, на відміну від східних сусідів, яким для цього потрібно було 2 роки (ст.128-1 КК РФ з 13.12.1994). Про наявність об'єктивних причин такої паузи з боку законодавця у науковій літературі не зазначається.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, слід констатувати, що юридичні склади кримінальних правопорушень за розголошення інформації з обмеженим доступом знайшли своє закріплення ще у «Правах, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року. З розвитком суспільних відносин та рівня законодавчої техніки з'являються нові юридичні склади кримінальних правопорушень щодо розголошення іншої інформації з обмеженим доступом (приватної,

професійної та службової таємниці). При цьому, законодавець того часу визнавав розголошення більш суспільно небезпечним діянням, ніж ознайомлення з таємними відомостями. У подальшому юридичні склади розголошень видозмінювалися (шпигунство «увійшло» до складу державної зради, публікація у пресі працівником ЗМІ відомостей попереднього слідства чи дізнання перетворилося у розголошення таємниці досудового розслідування тощо). Разом із тим, негативною видається тенденція стихійного «розмноження» у кримінальному законі норм-заборон щодо розголошення певних типів інформації, зумовленого розвитком відповідного галузевого законодавства, без врахування особливостей самого кримінального закону.

Література

1. Балабко В. В. Кримінальна відповідальність медичних працівників за злочини проти життя та здоров'я особи : дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / Валерія Валентинівна Балабко. Київ, 2012. 315 с.
2. Горпинюк О.П. Інформаційна приватність та її захист від злочинних посягань в Україні / О. П. Горпинюк. Львів: БОНА, 2014. 323 с.
3. Кондратов Д. Ю. Кримінально-правова охорона таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер.: дис. канд. юр. наук: 12.00.08 / Д. Ю. Кондратов. Харків, 2011. 214 с.
4. Сосніна О. В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст.182 КК України) : дис. канд. : 12.00.08 / Ольга Володимирівна Сосніна. Львів, 2017. 256 с.
5. Чеботарьова Г. В. Кримінально-правова охорона правопорядку в сфері медичної діяльності : [монографія] / Г. В. Чеботарьова. К. : КНТ, 2011. 616 с.

6. Чолан Т. А. Кримінальна відповідальність за незаконне усиновлення та розголошення його таємниці: дис. канд. юр. наук : 12.00.08 / Тетяна Анатоліївна Чолан. Київ, 2016. 248 с.
7. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: у 2 кн. Кн.1 / [С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков та ін.]. Одеса: Юридична література, 2004. 672 с.
8. Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року / За ред. Ю. С. Шемшученко, К. А. Вислобоков. К: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 1997. 598 с.
9. Уголовный кодекс РСФСР 1926 г. Особенная часть. 1926. URL: <https://memorial.krsk.ru/DOKUMENT/USSR/UK1926.htm>
10. Закон про кримінальну відповідальність за державні злочини від 25 грудня 1958 р. URL: <https://lawbook.online/derjavi-prava-istoriya/zakon-srsrpro-kriminalnu-vidpovid alnist65048.html>
11. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года. 1885. URL: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ulogenie_o_nakazaniyah_ugolovnih_i_ispravitelnih_1845_goda.pdf.
12. Устав о наказаниях, налагаемых мировыми Судьями, 1864 года. 1885. URL: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ustav_o_nakazaniyah_mirovie_sudji_1864_goda.pdf
13. Уголовное Уложение 1903 года. 1903. URL: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ugolovnoe_ulogenie_1903_goda.pdf
14. Володавська О. С. Кримінально-правова характеристика предмета злочину, передбаченого статтею 330 Кримінального кодексу України, за чинним 223 кримінальним законодавством // Вісник кримінологічної асоціації України. 2015. № 2 (10). С. 65–74.

15. Новый Уголовный кодекс У.С.С.Р. / под ред. С. А. Пригова. Х. : Изд. Наркомюста УССР, 1927. 129 с.

References

1. Balabko V. V. Kryminaljna vidpovidalnistj medychnykh pracivnykiv za zlochyny proty zhyttja ta zdorov'ja osoby : dys. kand. jur. nauk : 12.00.08 / Valerija Valentynivna Balabko. Kyjiv, 2012. 315 s.
2. Ghorpynjuk O.P. Informacijna pryvatnistj ta jiji zakhyst vid zlochynnykh posjaghanj v Ukrajinі / O. P. Ghorpynjuk. Ljviv: BONA, 2014. 323 s.
3. Kondratov D. Ju. Kryminaljno-pravova okhorona tajemnyci lystuvannja, telefonnykh rozmov, teleghrafnoji chy inshoji korespondenciji, shho peredajutsja zasobamy zv'jazku abo cherez komp'juter.: dys. kand. jur. nauk: 12.00.08 / D. Ju. Kondratov. Kharkiv, 2011. 214 s.
4. Sosnina O. V. Kryminaljna vidpovidalnistj za porushennja nedotorkannosti pryvatnogho zhyttja (st.182 KK Ukrajinjy) : dys. kand. : 12.00.08 / Oljgha Volodymyrivna Sosnina. Ljviv, 2017. 256 s.
5. Chebotarjova Gh. V. Kryminaljno-pravova okhorona pravoporjadku v sferi medychnoji dijalnosti : [monoghrafija] / Gh. V. Chebotarjova. K. : KNT, 2011. 616 s.
6. Cholan T. A. Kryminaljna vidpovidalnistj za nezakonne usynovlennja ta rozgholoshennja jogho tajemnyci: dys. kand. jur. nauk : 12.00.08 / Tetjana Anatolijivna Cholan. Kyjiv, 2016. 248 s.
7. Statuty Velykogho knjazivstva Lytovsjkogho: u 3 t. T. III. Statut Velykogho knjazivstva Lytovsjkogho 1588 roku: u 2 kn. Kn.1 / [S. Kivalov, P. Muzychenko, A. Panjkov ta in.]. Odesa: Jurydychna literatura, 2004. 672 s.
8. Prava, za jakymy sudytjsja malorosijskyj narod 1743 roku / Za red. Ju. S. Shemshuchenko, K. A. Vyslobokov. K: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korecjkogho NAN Ukrajinjy, 1997. 598 s.

9. Ugolovnyy kodeks RSFRS 1926 g. Osobennaya chast. 1926. URL:
<https://memorial.krsk.ru/DOKUMENT/USSR/UK1926.htm>
10. Zakon pro kryriminaljnu vidpovidalnistj za derzhavni zlochyny vid 25 ghrudnja 1958 r. URL: <https://lawbook.online/derjavi-prava-istoriya/zakon-srsrpro-kriminalnu-vidpovid-alnist65048.html>
11. Ulozhenie o nakazaniyakh ugolovnykh i ispravitelnykh 1845 goda. 1885.
URL: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ulogenie_o_nakazaniyah_ugolovnih_i_ispravitelnih_1845_goda.pdf.
12. Ustav o nakazaniyakh, nalagaemykh Mirovymi Sudyami, 1864 goda. 1885.
URL: https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ustav_o_nakazaniyah_mirovie_sudji_1864_goda.pdf
13. Ugolovnoe Ulozhenie 1903 goda. 1903. URL:
https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/ugolovnoe_ulogenie_1903_goda.pdf
14. Volodavsjska O. S. Kryriminaljno-pravova kharakterystyka predmeta zlochynu, peredbachenogho statteju 330 Kryriminaljnogho kodeksu Ukrajiny, za chynnym 223 kryriminaljnym zakonodavstvom // Visnyk kryminologhichnoji asociaciji Ukrajiny. 2015. # 2 (10). S. 65–74.
15. Novyy Ugolovnyy kodeks U.S.S.R. / pod red. S. A. Prigova. Kh. : Izd. Narkomyusta USSR, 1927. 129 s.